

XALQIMIZA MİLLİ QURTULU GÜNÜ BƏX EDİLƏN XƏSYYƏT

Mahir Hüseynova

*ADPU-nun Beynəlxalq dil üzrə prorektoru,
filologiya elmləri doktoru, professor.
<https://orcid.org/0000-0002-5135-1666>*

THE PERSONALITY WHO GAVE OUR PEOPLE NATIONAL LIBERATION DAY

Mahira Huseynova

Summary

Within the "internationalist socialist union" for 71 years, Azerbaijan, which declared its independence as one of the other 15 allied republics that was freed from the "prison of nations" that Vladimir Ulyanov-Lenin, who created the ideological foundations of that union, who believed that socialism will not remain as a green island in some part of the world, once said about Tsarist Russia, could not get rid of the "vertigo of success" syndrome. Even the threats of Armenia, which not only made its territorial claims against Azerbaijan since 1988, but also demonstrated its insistence on realizing those claims at the expense of bloodshed, seemed ineffective against this syndrome in the society.

Key words: national leader, independence, national liberation

XALQIMIZA MİLLİ QURTULU GÜNÜ BƏX EDİLƏN XƏSYYƏT

Mahir Hüseynova

Xülasə

71 il müddətində “beynəlmillətçi sosialist ittifaqı”nın tərkibində məhz həmin ittifaqın ideoloji əsaslarını yaradan, sosializmin dünyanın hansısa nöqtəsində yaşılla kimi qalmayacağına inanən Vladimir Ulyanovun - Leninin vaxtilə Çar Rusiyası haqqında dediyi “xalqlar həbsdəxanası”ndan azad olan digər 15 müttəfiq respublikalardan biri kimi dövlət müstəqilliyini elan edən Azərbaycan da “uğurlu baş gicəllənməsi” sindromundan azad olubilmədi. Cəmiyyətdə bu sindroma, hətta, 1988-ci ildən Azərbaycana qarşı razı iddialarının inki ortaya qoyan, habelə həmin iddiaları qan axıtmaq hesabına reallaşdırmaqda ısrarlı olduunu nümayiş kərən ortaya qoyan Ermənistanın hədəli rəhbər, təsirsiz görünürdü.

Açar sözlər: ümumillət lideri, müstəqillik, milli qurtuluş

Giriş. Sosial psixologiyada hansısa nəzəriyyə bəlkə də bu xalqların uzun sürən fasilələr öz milli dövlətçiliklərinin ləğvindən “uzaq salınması” sindromu ideyasının müəlliflərinin qənaətinə haqq verə bilər, lakin həmin 15 müttəfiq respublikada dövlət müstəqilliyinin elan olunmasından sonra yaranan müxtəlif mənzərələrin yaratdığı gerçəkliliklər bəqahətli ortaya çıxardı. O həqiqətlər

is n inki sosial psixologiyanın haqqında xatırladı mız tezisli rini k nara qoyur, üst lük, f l s f nin d mir m ntiqinin t kzi bolunmaz arqumentl ri il yana maları qaçılmaz edir.

Bu, tarix v xsiyy t tandemini diqt etdiyi, tarixi min ill rl ölçül n v böyük ehtimalla insanlı mın ömrü q d r davam ed c k polemikaların n tic sini mü yy nl dirir. Yeri g lmi k n, bununla ba lı görk mli qazax air v yazıçısı, ictimai xadimi, dünyaca m hur mü llif r, n rind n sonra sosioloqların ciddi mara na s b b olan "Dünyanı d yi dir c k 22 fikir. Görk mli müt f kkirl rl söhb t l r" in h mmü llifl ri Piotr Dutkieviç v Riçard Sakvanın kitabında ksini tapmı 22 görk mli müt f kkir arasında olan Oljas Süleymenovun fikrini yada salmaq ist rdik. Keçmi SSR -d qlobal dünyada ged n ictimai-siyasi prosesl rin, özünd ideoloji ksiklikl rin mübariz sini ks etdir n n tic l rin diqt etdiyi situasiyadan azad olunmu xalqlar v ölk l ri n z rd tutan Süleymenov Az rbaycan xalqının Ümummilli Lideri, adını dünyanın azman siyas tçil ri sırasına h kk etdirmi Heyd r liyev müraci tl yazırdı: “Çox vacibdir ki, müst qilliyin t kkül tapdı ı m hz bu ç tin dövrd xalqlara Sizin kimi yüks k d r c li pe karlar, b rkd n-bo dan çıxmı insanlar r hb rlik etsinl r. Çünki bel imkan xalqlara min ild b lk d bir d f verilir v onu ld n buraxmaq olmaz. Ondan el istifad etm k lazımdır ki, xalq bu dövrd n möhk ml nmi halda çıxsın v onun sonrakı n sill ri irs n müst qil, sözün sl m nasında azad v m hur insanlar olsunlar. Heyd r liyev, Sizin kimi r hb rl rin xidm ti m hz bundan ibar tdir”. Daha sonra qazax xalqının görk mli nümay nd si Ulu Önd r müraci tind da ılmı Sovet ttifaqı, AB -in tarixind seçil n prezidentl rd n biri kimi qalacaq Ronald Reyqanın “ r mperiyası” adlandırdı ı xalqlar h bxsanasından xilas olmu çoxmilyonlu xalqları n z rd tutaraq qeyd edirdi: “SSR -nin “yenid nqurma e qin dü n» r hb rliyi pe karları v zif d n uzaqla dıraraq, yeni dövl tl rin müq dd ratını na ıların v kütl nin öhd sin buraxmaqla xalqları separatçılıq, v t nda müharib l ri v etnik t mizl m l r faci sin düçar etdil r. Tacikistan, Özb kistan, Qır ızistan, Moldaviya, Gürcüstan, Az rbaycan, Çeçenistan... Yüz minl rl insan öldürüldü, milyonlarla adam v t nind n did rgin salındı” (<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> -s h.13).

Bu, Az rbaycanda ya amasa da, keçmi SSR -nin parçalanması n tic sind “imperiyanın ucqarlarında” yaranmı situasiya kontekstind bu co rafiyada, xüsusil , 1918-ci ild 23 aylıq müdd t olsa bel , srl rl öz dövl tçiliyind n ayrılan, xalqımızın yadda ndan heç bir gücün sil bilm y c yi milli dövl tçiliyin qovu maq r f sind olan Az rbaycanda yaranan m nz r bar d n dol un qıym tdir. Hesab edirik ki, o hadis l ri v onunla ba lı g lin n ümumi q na tl ri vaxta ırı ölk mi-zin ancaq bu günü il ba lı deyil, g l c yinin t minatı olan bugünkü g ncliy xatırlatmaq c miyy -timizin h r bir üzvünün, o cüml d n, ziyalılarımızın sas v zif l rind n biridir. Söhb t, 1993-cü ilin iyununda dövl t müst qilliyin qovu masından 17 ay keçm mi ölk mizd yaranan taleyüklü ictimai-siyasi böhran raitind v Az rbaycan xalqının ardıcıl, t kidli t l bl riyl o zamankı siyasi hakimiy tin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali M clisinin s dri Heyd r lirza o lu liyevin Bakıya d v t edilm sind n gedir. 46 ya ında Az rbaycan Kommunist Partiyası M rk zi Komit sinin birinci katibi v zif sin yüks l n Ümummilli Lider 1982-ci ild Sovet ttifaqı Kommunist Partiyası M rk zi Komit si Siyasi Bürosunun üzvü, SSR Nazirl r Soveti s drinin birinci müavini v zif l -rind çalı mı , 1987-ci ild ozamankı SSR r hb ri, avantürist “islahatları” il tarixd qalan Mixail Qorbaçovun siyasi x tti il razıla maması s b bind n partiya v hökum t postlarından istefa verdi. 1990-cı ild sovet qo un hiss l rinin Bakıya yeridilm si il Az rbaycan xalqına qar ı tutlan divana etiraz lam ti olaraq kommunist partiyası sıralarından çıxan Heyd r liyev do uldu u Naxçıvana getdi, blokada raitind olan diyardakı insanlar üçün ümid çıra na çevrildi. 1991-1993-cü ill rd Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali M clisinin s dri v zif sind Ulu Önd rimiz f dakarlıq nümun -l ri göst rdi. ndi is ölüm, ya olum sualı qar ısında dayanan, Erm nistan t r fin elan etm d n ba -layaraq davam etdirdiyi müharib il t kb t k qalmı , v t nda müharib sinin astanasında dayanan Az rbaycanın taleyi böyük siyas tçi, müdrük dövl t adamının ver c yi q rardan asılı idi. Ümummil-li Liderimiz do ma xalqının taleyin bigan qala bilm zdi v dilm di, 1993-cü il iyun ayının 15-d Heyd r liyev Az rbaycan Respublikası Ali Sovetinin s dri seçildi.

Az rbaycanın tarixin Milli Qurtulu Günü kimi daxil olan o günün sası tarixi Qayıd la dövl tçilik tariximizin t qvimin bel c dü dü.

O faktı vur ulama ı lazım bilirik ki, tariximiz lam tdar gün kimi yazılan 15 iyun tarixi bar d kifay t q d r yazılmasına v qar ıdaki ill rd d bu mövzunun aktualı mı saxlayaca mı qeyd etm kl , Ümummilli Liderin bu ça ır ı q bul ed r k siyasi hakimiyy t qayıd ına taleyüklü q rar kimi yana maq mümkündür. Xalqımız v dövl timiz üçün h lledici m qamda, silahlı müxalif tin öz ist yini diqt etdiyi, ozamankı ölk r hb rliyinin ba ver n hadis l r t sir imkanlarının minimal s viyy d oldu u, bir müdd t vv l Erm nistan silahlı qüvv l rinin K lb c ri i alından sonra, dig r rayonlarımızın “hökm saatını gözl diyi” vaxtda dünyamiqyaslı siyas tçinin q bul etdiyi q rarı ancaq v ancaq Ümummilli Liderimizin öz xalqına, V t nin hüdudsuz sevgisi il izah etm k olar. Yeri g lmi k n, o sevgini sl n bakılı olan, uzun onillikl r boyu SSR Dövl t Plan Komit sinin s dri v zif sind i l mi , birg i f aliyy ti müdd tind Ulu Önd ri yaxından tanıyan, müdrik ya larında Rusiya - Az rbaycan Dostluq C miyy tinin s dri kimi çalı mı Nikolay Baybakov bel xatırlayırdı: “M n, Az rbaycanı v Az rbaycan xalqını Heyd r liyev q d r sev n ikinci adam tanımıram”

(<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> -s h.2).

O sevginin miqyasını, d rinliyini Az rbaycan xalqı ancaq öz h yatında deyil, taleyinin g l c yi üçün qurulan t m ll rd görürdü. Bu, daha çox o vaxtlar a kar görünürdü ki, Ümummilli Lider siyasi hakimiyy tinin ilk günl rind Az rbaycanı b di olaraq dünyanın siyasi x rit sind n silm k ist y n qüvv l rin addım-addım yaxınla d ı m qamlarda- Az rbaycanda yeni separatizm ocaqları yaratmaq c hdl rin , h l formala ma m rh l sind olan Milli Ordunu siyasi mübariz d al t rolunda görm k ist kl rin qar ı hansı cavab t dbirl ri görülür. Bu, h min m qamlarda Az rbaycanda s hn l diril r k sonacan, bütöv bir mill tin g l c k arzularını d fn etm yi h d f seç n tragik m qamlarla dolu oynanılan tama alarda o q d r aydın görünürdü ki... Bel m qamları oldu u kimi gör n, v yaxud, tutdu u dünyamiqyaslı m qama gör görm li olan Amerika Birl mi tatları prezidentinin mü aviri, m hur politoloq v siyasi xadim Zbiqnev Bjezinski ill r keç nd n sonra müasir Az rbaycan Respublikasının qurucusu Heyd r liyevi bu cür xarakteriz ed c k: “Sovet ttifaqı dövründ Heyd r liyevl görü m mi dim, amma, lb tt , onun haqqında e itmi dim. M n, xüsusil , A evd çalı ark n sovet sistemi il maraqlanırdım v sovet liderl ri il laq l rim var idi. Bilirdim ki, Heyd r liyev aparıcı r hb rl rd n biridir v onun adı hansısa m qamda h tta partiyanın ba katibi v zif si üçün hallandırılırdı. M n bilirdim ki, onun geni siyasi t crüb si var. Bu, m nim üçün çox h miyy tli barometrdir. Heyd r liyev siyasi c h td n möhk m, m ntiqli, z kalı, ist diyini tez çatdıran xsiyy t- bir sözl , ksiz liderdir. Heyd r liyev Az rbaycanın beyn l xalq miqyasda mövqeyinin möhk ml ndirilm si üçün, übh siz, çox müs b t i l r görmü dür”. (<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> -s h.6).

lb tt , veril n sitatlar q tiyy n Ümummilli Liderin miqyasını qabartmaq üçün deyil, azından, Az rbaycanda ikinci d f siyasi hakimiyy t g li inin ilk vaxtlarından dediyi “M n ömrümün bundan sonrakı hiss sini d Az rbaycan xalqına h sr etm k üçün g lmi m”- dey n Ulu Önd rin h yat f ls f sin b l d olan insanlarımız özü o ömrün miqyasını bilir. Onlar onu da bilirl r ki, Erm nistanın Az rbaycana qar ı razi iddiaları il ba ladı ı müharib d 1994-cü ilin may ayından mövcud situasiyanın yaratdı ı status kvodan b hr l nm k iddiasında olan i alçı dövl t v erm ni diasporu dünyanın güc m rk zl ri hesab olunan aparıcı dövl tl rind Az rbaycanı t slimçi sülh razı salmaq üçün d rid n-qabıqdan çıxırdı. H min dövl tl rin birg paradına is bu gün d Az rbaycana qar ı münasib tini h r m qamda ortaya qoyan Fransa r hb rlik edirdi. Bel bir m - qamda, 1996-cı ild Portuqaliyanın Lissabon h rind AT M üzvü dövl tl rin Zirv Toplantısında h min dövl tl r Az rbaycan Respublikasının Prezidenti Heyd r liyevd n ilk sarsıdıcı z rb ni aldı. M hz Lissabon Sammitind Prezident Heyd r liyevin etdiyi çıxı ı xatırlayan, d mir m ntiqin diqt etdiyi h qiq tl ri unuda bilm y n Amerika Birl mi tatlarının prezidenti o ul Corc Bu sonradan bel dey c k: “Dünyada tanınmı görk mli dövl t xadimi Heyd r liyevin ksiz liderliyin , c sar tin , misilsiz dünyagörü ün v nadir natiqlik istedadına valeh m (<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> -s h. 7)

Ümummill Liderin xalqına v V t nin sevgisini ancaq dövl t xadiml ri v siyas tçil r deyil, d biyyat v m d niyy t xadiml ri d duyur, görür, dil g tirirdil r. Onlardan biri, dünyaca m hur

musiqiçi və ictimai xadim

Mstislav Rostropoviç böyük dövlət adamı, siyasi xadim, hmkarlarının yüksək dəyər verdiyi Heydər Əliyevin bu keyfiyyətlərini ilkin görür və kifayət dərəcədə birini olub. Yeri gəlmişkən, bu həmin Rostropoviçdir ki, Sovet ideologiyasının nəticəli illərində belə sərbəst, siyasi təsiri və təzyiqlərdən azad, sərbəst fikir azadlığını özündə ehtiva edən xsiyyəti kimi özünü hələ 1948-ci ildə Moskva konservatoriyasında təhsil aldığı, Stalin tabularının nəticə kimi ifadə olunduğu vaxtlarda özünü göstərir. O, 1970-ci ildə çəkinmədən Sovet ideologiyasının təqiblərindən qalmı yazıçı, sonradan dəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı Aleksandr Soljenitsinə öz evində sığınacaq verir. Mədəni dünyanın bir mənalı olaraq hörmət və ehtiramına layiq Rostropoviç Ümummilli Liderimiz üz tutaraq deyirdi: “Siz çox sağ olun deyirməki, olduqca böyük bir iş görmüsünüz - xalq öz ölkəsinin sahibi etmisiniz, bütövlükdə ölkədə böyük dəyişikliklər edib, onun nüfuzunu yüksəltmişiniz. Bunun misli yoxdur. Siz böyük insansınız. Elə bir insan ki, müharibəni dayandırmıdır, bu torpaqda sülhü, sülh-amanlığı qoruyub saxlaya bilmişdir” (<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> - səhifə 10).

Ümummilli Liderin bu keyfiyyətləri ilə bərabər, xarakter bütövlüyü və ardıcılığı imkan verirdi ki, Azərbaycanı sevən insanlar siyasi qeyri-stabillikdən bəhrələnərək, ona hər cür hərbi, o cümlədən informasiya döşəyi göstərən himayədarlarının yardımı ilə işğal zonasını genişləndirən Ermənistanın gəc, yaxud tez dəz çökəcəyinə minliyinə bildirirdi. Heydər Əliyevin qətiyyətinə inanmayan belə insanlardan birinin, Türk Silahlı Qüvvələri Baş Qərargahının rəisi, ordu generalı Doğan Gürün 90-ci illərin axırlarında dediği sözlər bu baxımdan ibrətamizdir: “Türk millətini tarix boyunca zaman-zaman böyük sərəklərini meydana çıxarmıdır. Heydər Əlirzaoğlu da o böyük sərəklərdən biridir. Mustafa Kamal Paşa Türkiyəni düdüyü girdəbdən çıxardı kimi Heydər Paşa da Azərbaycanı bu bəladən qurtaracaqdır” (<https://files.preslib.az/projects/heydaraliyev/meshurlar.pdf> - səhifə 2).

İbrətamizdir, deyilmi, böyük xsiyyətin, dahi siyasətçinin və stratejinin üz çıxan keyfiyyətlərini inandıran doğan bu fikirlər? Buna gedib çıxacaq yolumun sonuna inanmayan dövlət xadiminin qətiyyətinin yaratdığı bir mənalı qənaətdənmə mümkündür.

O qətiyyəti 2003-cü ildəki Prezident seçkilərində YAP-ın namizədi Heydər Əliyevin namizədliyini geri götürməsi ilə bəli seçicilərin müraciətində açıq-aydın görmək mümkündür. Həmin müraciətdə Ümummilli Lider seçiciləri Prezidentliyə namizəd lham Əliyevə səs verməyə çağırırdı və çağırışını bu cür əsaslandırır: “Mən inanıram ki, bəladən iminə lham Əliyev sona çatdıracaq”.

Bu müraciətdən 17 il sonra Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident lham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Silahlı Qüvvələri dünyanı heyrətsalayan konkret hərbi məyyətlərlə zəngin olan 44 günlük müharibədə 30 il yaxın müddətdə Azərbaycan Respublikasının Ermənistanın işğalında saxladığı raziləri azad etməklə, məcburi köçkün həyatıya ayan soydaşlarımızın Vətənhəsrətini son qoydu. Qarışdırılma mələbiyyəti rəsmən etiraf etməsinə iki gün qalmı ancaq Azərbaycan deyil, Cənubi Qafqazın incisi sayılan uşanın işğaldan azad edildiyi Gün Prezident lham Əliyevin hansı duyular keçirdiyini isə özü bu cür təqdim edərək: “Qarabağı azad görmək Heydər Əliyevin və bütün dünyada Azərbaycanlılarının əsas arzusu idi. Biz bu arzunu, Azərbaycan xalqının arzunu yerinə yetirdik. 2020-ci il 8 noyabr tarixdə bədi qalacaq. O gün mənim, bax, bu meydandan uşanın azadlığı ilə bəli hərbi raport verildən sonra, bu binanın üstün Bayrağımız qaldırıldıktan sonra atamın məzarını ziyarət etdim və ürəyim dedim ki, “Tapırıq yerinə yetirildi. Məruzədir Ali Baş Komandan lham Əliyev!”. Ondan sonra hidləri xiyabanını ziyarət etdim, hidlərimizin ruhu qarşısında bəydim, ürəyim dedim ki, qanınız yerdə qalmadı” (Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə müraciətində. “Azərbaycan” qəzeti, 11 may 2023-cü il)

20 il əvvəl seçicilərin üz tutan Ümummilli Lider siyasət varisində məhz bu keyfiyyətləri - qətiyyət, analitik düşüncə və ardıcılığı əsas gətirərək onları lham Əliyevə inanmağa, inanaraq səs verməyə çağırırdı. Ulu Öndərin çağırışında ikinci məqamda var bu məqamı televiziya kanallarından birinə verdiyi müsahibəndə Prezident lham Əliyev belə ifadə edir: “Mən Heydər Əliyevin o lu olmağını özüm üçün böyük xəbəxtlik sayıram. Böyük insanın o lu olmaq, habelə mühüm qarşılaşılmalı edilən anlarda onun yanında olmaq böyük xəbəxtlikdir. Bu gün onun işinə ayır,

siyas ti ya ayır v m n min m ki, Az rbycan onun ist diyi kimi inki af edir. lb tt ki, m n h mi ona ox ama a çalı mı am. Çünki siyas tçi keyfiyy tli ri il yana ı, o, h yatda hamıya nümün ola bil c k adam idi. S ni maraqlandıran bir suala cavab almadan ondan aralanmaq mümkün deyildi” (“Rossiya” telekanalında “Formula vlasti” proqramına müsahib sind n. 14 fevral 2009-cu il).

Bu, böyük xsiyy tin h yatının n m sulıyy tli q rarlarından birini q bul etdiyi vaxtdan - müasir Az rbycan tarixinin yeni v anlı s hif l rinin yazıldı ı zamandan ayrıldı ımız 30 illik müdd td ölk mizin v xalqımızın birg ya adı ı h y canlı, h y canla b rab r qürur ya anan anlarımızın mü yy n faktlarındanndır. Onun n böyük faktı is budur: 35 il vv l, imperiyalardan birinin çökü ü r f sind müst qillik e qi il çırpınan, siyas t avantüristl rinin m chul g l c k bar d dedikl rin s mimiyy tl inanan v göst ril n yolla addımlayan h r bir c miyy tin dü bil c yi situasiya heç d , h mi qorxulu na ıllardakı kimi, xo sonluqla bitmir. Bu, tarixin d f l rl t sdiq etdiyi gerç kkdir: h r bir xalqın yüz ill rl müdd td bir d f i iqlı yola çıxmaq ansı var. Biz, az rbycanlılar bu yola 1993-cü ilin 15 iyununda çıxmı ıq.